

• ÇEVİRİ

Kur'an'da Hıristiyanlar ve Hıristiyanlık*

Jaakko Hameen-Anttila**

Çev. Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul DÖNER***

Kübra GÜNGÖR, Fatmanur YORGAN, Sümeyye ZORLU

Atıf / ©- Anttila, J. H. (2017). Kur'an'da Hıristiyanlar ve Hıristiyanlık, çev. Ertuğrul Döner, Kübra Güngör, Fatmanur Yorgan, Sümeyye Zorlu, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 353-365.

Öz- Bu çalışmada, Kur'an'ın indirildiği dönemde Arap yarımadasında Yahudilik/Yahudi ve Hıristiyanlık/Hıristiyan varlığı, Ehl-i Kitap-Müslüman ilişkileri, Kur'an'da Hıristiyanlık/Hıristiyanlık tarihi ve Hıristiyanlara dair referanslar hakkında birtakım bilgiler sunulmaktadır. Kur'an'ı Kerim'in menşei, metnin yapısı ve Kur'an'daki birçok kelimenin/kavramın diğer Semitik dillerle karşılaştırılması hakkında bazı iddialarda bulunan çalışmada, Kur'an ve İslâm tarihinin yeniden değerlendirilmesi için özellikle modern dönem birtakım Batılı araştırmacıların fikir ve eserlerine yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler- Kur'an'ı Kerim, İslâm, Yahudilik, Hıristiyanlık

Makalenin gelişi: 08.02.2017; Yayına kabul tarihi: 20.12.2017

* Tercüme ettiğimiz Jaakko Hameen-Anttila'nın "Christians and Christianity in the Qur'an" adlı makalesi editörlüğünü David Thomas ve Barbara Roggema'nın yaptığı 2009 yılında yayınlanan *History of Christian-Muslim Relations* adlı kitabın 21-31. sayfaları arasında yer almaktadır. (ç.n.)

** Edinburg Üniversitesinde Arapça ve İslâmî araştırmalar üzerine çalışmalar yapan Jaakko Hameen-Anttila, Finlandiya'nın bu konularda en önde gelen araştırmacılarından biridir. İslâm kültürü, tarihi ve şiiri üzerine birçok çalışması bulunan Jaakko Hameen-Anttila 1995 yılında Kur'an'ı Kerim'i Fince'ye tercüme etmiştir. (ç.n.)

*** Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı, e-posta: edoner@cu.edu.tr (ORCID: 0000-0002-5657-9627). Diğer yazarlar, Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi lisans öğrencileri: Kübra Güngör, e-posta: kbrgnr80@gmail.com, Fatmanur Yorgan, e-posta: fatmanur.yorgan@outlook.com, Sümeyye Zorlu, e-posta: s.zorlu.0193@gmail.com

§§§

Kur'an'ı Allah kelamı olarak kabul eden eden Müslümanlar için ona herhangi bir insanî etki imkân dışıdır ve Kur'an'ın menşei ve muhtevasını anlamak 7. yüzyılın başlarında Arap yarımadasındaki Hıristiyan varlığıyla alakalı bir mesele değildir. Öte yandan, önceki Batılı yazarlar genellikle Kur'an'ı, Hıristiyan ve Yahudi kaynaklardan alınan materyallerin bir karışımından öteye gidemediği için önemse-memişlerdir.¹

19. yüzyılda Theodor Nöldeke'nin 1860'da yayınlanan *Geschichte des Qur'an* adlı eseri sonrası Kur'an üzerine çalışmalar ciddi anlamda hız kazanmıştır.² Bu zamandan sonra, Hıristiyanlık ve Hıristiyanlara dair Kur'an referansları ve genellikle (bunları) Hz. Muhammed'in* hayatının geleneksel anlatımıyla bağlantılı bir şekilde derinliğine araştırılmıştır. Kur'an ve Hıristiyan yazıları arasındaki benzerlikler, ilim adamlarını Peygamberin muhtemel Hıristiyan kaynakları, görüştüğü kimseler/haber kaynakları ya da çevresi üzerine düşünmeye sevk etmiştir.³

¹ Ortaçağ Hıristiyan mütercimlerinin metne genellikle tarafsız ve duyarlı bir şekilde yaklaştığının bir göstergesi olarak bakınız. T. Burman, *Reading the Qur'an in Latin Christendom, 1140-1560*, Philadelphia, 2007.

² Daha sonraları Nöldeke, öğrencileri F. Schwally (I. ve II. Bölüm), G. Bergstrasser ve O. Pretzl (III. Bölüm) ile birlikte Kur'an çalışmaları için yeri doldurulamayan bir kaynak olarak kalmaya devam eden ikinci Almanca baskısı için yeniden düzenlediler: T. Nöldeke, *Geschichte des Qorans*, 3 vols, Leipzig, 1909-38.

* Jaakko Hameen-Anttila, ilgili makalede Hz. Peygamber'den bahsettiği yerlerde sadece onun ismine yer vermiş, fakat biz saygı ifadesi olarak Hz. Muhammed'in adının zikredildiği yerlerde "Hz." ifadesini tercümeğe eklemeyi uygun bulduk. (ç.n.)

³ Kur'an çalışmalarının mevcut durumu birkaç yeni makaleyle yeniden gözden geçirilmiştir. Bunlardan özellikle kayda değer olanları/dikkat çekenleri şunlardır: G.S. Reynolds (ed.), *The Qur'an in its historical context*, London, 2008; J. D. McAuliffe (ed.), *The Cambridge companion to the Qur'an*, Cambridge, 2006. A. Rippin (ed.), *The Blackwell companion to the Qur'an*, Oxford, 2006. Bu son eserde de oldukça faydalı makaleler bulunmaktadır. EQ'daki birkaç makale de özellikle S. Griffith'in 'Christians and Christianity' adlı makalesi oldukça ilgi çekicidir. İbn Varrak tarafından yayına hazırlanan bu üç makale derlemesi, *The origins of the Koran*, 1998; *What the Koran really says. Language, text, and commentary*, 2002; *The quest for the historical Muhammad*, 2006 (Armhest NY'de yayımlanmıştır) daha önceleri basılan yararlı, daha güncel, daha kolay erişilebilir tarzda makaleler içerir. Reynold'un Kur'an makaleleri kadar bilgilendirici olmamasına rağmen, İbn Varrak'ın önsözü oldukça kullanışlıdır. Ayrıca onlar tahsisçi bir bakış açısına daha yakındır. Hz. Muhammed'in Hıristiyanlık veya Yahudilik bilgisi hakkındaki soru için C. Gilliot'un, 'Les "informateurs" juifs et chrétiens de Muhammad. Reprise d'un problème traité par Aloys Sprenger et Theodor Nöldeke', *JSAI* 22 (1998) 84-126, ve aynı zamanda onun 'Le Coran, fruit

Hıristiyanlar için *Nasârâ* (tekili *Nasrânî*) terimi, genellikle Yahudilerle ilgili olarak da *Hûd* veya *Yahûd* terimleri kullanılır. Bu terim muhtemelen Süryanice *Nasrâyê*'den (Hıristiyanlar) türemiştir; bu kelimenin Arapça etimolojisinde *nsr* kökü ile (bağlamında) Kur'an'da Saf suresi 14. ayette geçen kendilerini Allah'ın yardımcıları (*ensâru-lah*) olarak ifade eden havariler ve Nâsıralılarla ilintili olabilir.⁴ Sonraları ortaya çıkan *Mesîhî* Kur'an'da kullanılmaz; ancak İsa sık sık *el-Mesîh* olarak adlandırılır.⁵ Hıristiyanlar ve Yahudiler, her iki grup sıklıkla "Kutsal Kitap İnsanları" anlamına gelen *Ehl-i Kitap* terimi altında gruplandırılır. Bütün bu terimler, çoğunlukla geleneğin Medine dönemine ait (Medenî) kabul ettiği surelerde geçmektedir. Erken dönemlerde (Mekkî surelerin) Medine'de nazil olan ayetleri hariçte tutulursa, Mekkî surelerde Hıristiyan varlığı hissedilmez. Kur'an'ı Kerim'e bakıldığında, ilk surelerin çerçevesinin doğrudan Hıristiyanlıkla ilgili olmadığı görülmektedir.⁶

d'un travail collectif?', D. de Smet, G. de Callatay ve J.M.F. van Reeth (eds), *Al-Kitâb. La sacralité du texte dans le monde de l'islam*, Brussels, 2004, 185-231 adlı makalelerine bakılabilir. Genel anlamda Kur'an hakkında bakınız. N. Robinson, *Discovering the Qur'an. A contemporary approach to a veiled text*, London, 1996. Hz. Muhammed hakkında bakınız. H. Motzki (ed.), *The biography of Muhammad. The issue of the sources*, Leiden, 2000.

⁴ Terimin etimolojisi için bakınız. Griffith, 'Christians' adlı makalesi. Nasıralılarla bağlantısı hakkındaki çalışma için bakınız. F. de Blois, 'Nasrani (Nazoraios) and hanif (ethnikos): Studies on the religious vocabulary of Christianity and of Islam', *BSOAS* 65 (2002) 1-30. Erken dönem bir bibliyografya için bakınız. A. Jeffery, *The foreign vocabulary of the Qur'an*, Baroda, 1938, pp. 280-81. Kur'an'da ve onun tefsirlerinde Hıristiyanlara dair klasik bir çalışma için bakınız. J. D. McAuliffe, *Qur'anic Christians. An analysis of classical and modern exegesis*, Cambridge, 1991. H. Goddard'ın, *A history of Christian-Muslim relations*, Edinburgh, 2000 adlı eserinin ilk bölümleri daha sınırlı bir değere sahiptir.

⁵ İsa aynı zamanda Meryem oğlu İsa veya Meryem oğlu Mesih İsa olarak zikredildi. Mesih'in özel bir isim mi yoksa lakap mı olduğu açık değildir. Bu terimin Kur'an'daki anlamının açık bir şekilde tanımlanmadığı muhtemel görünmektedir: İlk muhatap tamamen bu anlam hakkında emin olmayabilir.

⁶ Hıristiyanlarla ilk ilişkilerini anlatan tabakât kitaplarındaki pasajlarda Hz. Muhammed'in, otorite olarak kabul edilen Hıristiyanlar (Varaka b. Nevfel, Rahip Bahira vb.) tarafından peygamber olarak kabul edildiği vurgulanır. Onların tarihi açıdan kesinlikleri/varlıkları sorgulanabilir. Bununla birlikte Kâbe'deki Meryem oğlu İsa figürlerine/ikonlarına yapılan göndermeler de şüphelidir. Tek tanrılı ibadet yeri olan mabedin kökeni de tartışmalıydı, daha sonraları teolojik/tanrı bilimsel gerekçeyle/motiveyle yorumcular iddialarını desteklemek amacıyla referanslar aramaya başladılar. Bu ikonlar hakkındaki bir çalışma için bakınız. S. Bashear, 'The images of Mecca: a case-study in early Muslim iconography', *Le Muséon* 105 (1992) 361-77. Arap putperestliğine göre Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ilk yılları hakkında bakınız. J. Hämeen-Anttila, 'Arabian prophecy', in M. Nissinen (ed.), *Prophecy in its ancient Near Eastern context*, Atlanta GA, 2000, 115-46.

Kur'an'da, örneğin *İhlas suresinde*, müşriklere ve Allah'ın bir oğlu olduğuna inanan Hıristiyanlara dair polemikler arasında ayırım yapmak oldukça zordur. Arap putperestliği önemini yitirdikten sonra, bu pasajların Hıristiyanlardan bahsettiği kabul edildi. Hıristiyanlıkla ilgili Kur'an pasajlarının teolojik anlamı analiz edilirken Hıristiyanlığa dair referansların genel karakteri akılda tutulmalıdır. Hıristiyanlar ve Yahudilerin arasında net bir ayırımın yapılmadığı bir metnin düzgün/saf teolojik farklılıklar sunması beklenmemelidir.⁷

Mâide suresi 47. ayetteki bir örnekte, Kur'an Hıristiyanları tanımlamak için *Ehl-i İncil*, "İncil İnsanları" gibi özel bir terim kullanır. Hıristiyanlıkla ilgili kullanılan diğer terimler ise "yardımcılar/müritler" veya "İsa'nın havarileri" anlamındaki *el-havâriyyûn*, rahbâniyya'nın kısa hali olan *ruhbân*, keşiştir (Hadîd suresi 27. ayet "ruhbanlık"). Bu terimlerin kullanımının hiçbiri Hıristiyanlıkla yakından ilgisini akla getirmez. Tekil veya çoğul bir şekilde geçen *hanif* (çoğulu *hunafâ*) kelimesi, Kur'ânî dünya görüşünde bir çeşit İbrâhimî ön-tektanrıcılığa atıfta bulunuyor görünmektedir. Süryanice *hanpe* ile bağlantılı bu terim, "putperest", "dininden dönmüş kimse" şeklindeki bazı ifadelerin de karşıtıdır.⁸

Kur'an'daki en yaygın Hıristiyanlıkla ilgili temalar İsa ve Meryem'in şahsiyetleri yoluyla ele alınır.⁹ Diğer Kur'an anlatılarıyla birlikte, İsa ve Meryem hikayeleri sanki dinleyicilerin bildiği bir şeyi onlara sunuyormuşçasına onların hikayeleri halka anlatılır. Her ne kadar Kur'an, Kur'an vahiylerinin şifahî açıklamalarla desteklenmesi veya Hz. Peygamber'in faaliyeti sebebiyle -özellikle Mekke'de- dinî sorulara olan ilginin artması ya da [tam tersi bir şekilde] Hz. Peygamber'in faaliyetinin böylesine artan bir ilgi tarafından tetiklenmesi olasılıkları-

⁷ S. K. Samir, 'The theological Christian influence on the Qur'an, a reflection', in Reynolds, *Qur'an*, 141-62.

⁸ Terimin etrafı bir çalışması C. Gilliot'in, 'Muhammad, Le Coran et les "contraintes de l'histoire"', in S. Wild (ed.), *The Qur'an as text*, Leiden, 1996, 3-26 adlı eserde bulunabilir.

⁹ Kur'an'da İsa için bakınız. G. Parrinder, *Jesus in the Qur'an*, London, 1965; H. Räisänen, *Das koranische Jesusbild*, Helsinki, 1971; N. Robinson, *Christ in Islam and Christianity*, Albany NY, 1991; J. Hameen-Anttila, *Jesus, Allahın profeetta*, Helsinki, 1998; ve T. Khalidi, *The Muslim Jesus. Sayings and stories in Islamic literature*, Cambridge MA, 2001. Meryem de bu kaynakların birkaçında tartışılmıştır. Bunlara ek olarak (yetersiz/tatmin edici olmamasına rağmen) S. A. Mourad, 'Mary in the Qur'an. A reexamination of her presentation', in Reynolds, *Qur'an*, 163-74.

nı bertaraf edemese de İsa'nın hayatının ana hatlarının Arap yarımadasında herkesçe biliniyor olması muhtemeldir.

İsa (Âl-i İmrân suresi 59. ayette) Allah'ın oğlu olarak değil, (Maide suresi 75. ayette) bir peygamber, elçi ve bir insan olarak tanımlanmıştır. Bu iki aşırı uç onunla ilgili en son İslâmî öğretilerin sınırlarını belirler. İsa hakkındaki Hıristiyan doktrinler açık bir şekilde reddedilir: (Maide suresi 17. ayette) O Tanrı olmadığı gibi, (Maide suresi 73. ayette) üç uknumdan biri de değildir, (Nisâ suresi 157. ayette) çarmıha gerilmemiştir.¹⁰ Kur'an onun öğretici ve iyileştirici hizmetiyle ilgili çok az şey söylerken (Âl-i İmrân suresi 49; Mâide suresi 110), bunun yerine onun mucizevî doğumu ve son günleri üzerine yoğunlaşır. Bu iki aşırı uç arasında söylenen şeyler oldukça basmakalıptır, aynı zamanda bu klişe ifadeler tematik olarak Kur'an'daki diğer peygamberler için de ortak ve spesifik olarak Hıristiyanlığa ya da İslâm'daki İsa algısına özgü değildir.¹¹

Aynı zamanda Hıristiyan tarihine dair atıflar azdır. Geç Antik çağda meşhur olan Yedi Uyurlar'ın hikâyesi *Kehf suresinde* (9-26. ayetlerde) anlatılır; fakat aslında o dinî olmaktan çok, folklorik bir kapsamda toplanır.¹² 523 tarihli olayda Necran şehitlerinin katilleri ile ilgili (Burûc suresi 4. ayette) "Hendek halkı" *Ashâb-ı Uhdûd*/Hendek-çukur halkı(nın) tanıtımı kuşkusuz çok az yer kaplar. (Rûm suresi 2. ayette) *Ğulibeti'r-Rûm* "Bizanslılar yenilgiye uğradılar" şeklinde geçen, Bizanslılarla (*el-Rûm*) ilgili tek atıf Hıristiyan dünya hakkında Kur'an'daki bilgiyi özetlemektedir. Açıkçası burada bile tam bir açıklık yoktur, çünkü standart bir okuma bu metnin Bizans yanlısı olduğu fikrini akla getirir, oysa *galebeti'r-Rûm* "Bizans yenildi" şeklinde bir

¹⁰ Mâide 5/17. ayet sıklıkla tefsir edilmiştir. Hiçbir işaret Hz. Muhammed'in Hıristiyan teolojisine dair ayrıntılı bir şekilde bilgi sahibi olduğu anlamına gelmez ve *innallâhe huve'l-Mesih* cümlesi saf teolojik bir açıklama değil, Allah'ın konuşturulmasının en iyi anlaşılması olarak görülebilir. Çağdaş dinî diyalogun amaçları doğrultusunda, bunun filolojik temellendirmesi imkânsız olmasına rağmen, Nisâ 4/157. ayette çarmıha gerilmenin açık bir şekilde reddedilmesinin yorumlanmasının gerekli olmadığını gösterme girişiminde bulunulmuştur.

¹¹ Bakınız. J. Hämeen-Anttila, 'Sayings recontextualized: Jesus' teachings in Islamic tradition', in A. Laato and J. van Ruiten (eds), *Rewritten Bible reconsidered*, Abo, 2008, 271-87.

¹² S. Griffith, 'Christian lore and the Arabic Qur'an. The "Companions of the Cave" in Surat al-kahf and in Syriac Christian tradition', in Reynolds, *Qur'an*, 109-37. Kur'an'daki Süryanice efsanevi malzeme hakkındaki benzer bir çalışma için bakınız. K. van Bladel, 'The Alexander legend in the Qur'an 18:83-102', in Reynolds, *Qur'an*, 175-203.

başka varyasyonda bu durum her şeyi tersine çevirir, bu ifade metni Bizans karşıtı, dolayısıyla da Hıristiyan karşıtı yapar. Bu müphemlik Kur'an'ın genelini sembolize etmektedir.

Eş zamanlı bir okumayla, Kur'an dikkat çekici bir şekilde Hıristiyanları nasıl ele alacağı hususunda kararsız görünmektedir. İslamlaştırılmış haliyle İsa, onun öğretisi ve Meryem olumlu karakterlerdir. Papazlar, Kur'an'da Mâide suresi 82. ayette olumlu bir biçimde kabul edilmekte, ruhbanlık ile beraber, Tevbe suresi 31-34. ayetlerde ise eleştirilmektedir. Benzer müphemlik genel itibarıyla Hıristiyanlara karşı da sergilenmektedir. Kur'an'da Bakara suresi 62. ayette ahirette onlara mükâfat sözü verilmekte–Hıristiyanlık, kurtuluşa götüren bir din olarak kabul edilmektedir. Ancak klasik yorum bunu desteklememekte, Tevbe suresi 29. ayette onlar *cizye* ödeyinceye kadar, müminlerin onlarla savaşmaları emredilmektedir.¹³

Bu muğlaklık kısmen Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla olan ilişkilerindeki birtakım gelişmelerden kaynaklanıyor olabilir. Yahudi ve Hıristiyanlarla ilgili tartışmalı pasajlar, kronolojik bir düzenle ilk bakışta, her iki dinin de olumlu bir şekilde ele alındığını göstermektedir; sonrasında ise Yahudiler eleştirilmeye başlanmış ve bu eleştiri Hıristiyanları da içine alarak genişlemiştir. Bununla birlikte bu durum çok katlı bir şekilde değil, gelişimin kaba bir taslağı olarak ele alınmalıdır. Kur'an ayetlerindeki tarihlendirme konusunda yaşanan zorluklar kısmen de olsa göz ardı edilmemelidir.

Kur'an, Hıristiyanlık'taki çok sayıda Süryanice ve Amharca¹⁴ (Ge'ez) sözlük bilimi kökenli kavram ve içeriğin belirsiz olduğunu ortaya koyduğu bilinen bir kontekste vahyedilmiştir; bu durum Hıristiyan nüfuzun doğası ve gücü hakkında yorumlara yol açmıştır.¹⁵ Belki

¹³ Kur'an'da sadece Hıristiyanların değil, Yahudilerin de kendi kutsal metinlerini tahrif etmekle suçlandığı unutulmamalıdır (*tahrif*).

¹⁴ (ç.n.)

¹⁵ Şaşırtıcı bir şekilde, tatmin edici bir etimolojik Kur'an sözlüğü bulunmamaktadır. Jeffrey'nin *Foreign Vocabulary* adlı eseri cesur bir çalışmaydı/eserdi; fakat güncelliğini kaybetti. M. R. Zammitt, *A comparative lexical study of Qur'anic Arabic*, Leiden, 2002 adlı eser Sami dillerin eşdeğerliliğinin imkânına dair bir kelimeler listesidir. A. A. Ambros, *A concise dictionary of Koranic Arabic*, Wiesbaden, 2004, ve E.M. Badawi ve M. A. Haleem, *Arabic-English dictionary of Qur'anic usage*, Leiden, 2008 adlı eserler, yeni etimolojik birtakım malzemeler barındırmaktadır. Diğer mevcut Kur'an sözlükleri de tatmin edici olmaktan uzaktır. Bakınız: A. Mingana, 'Syriac influence on the style of the Koran', *Bulletin of the John Rylands Library* 11 (1927), 77-98.

de en etkili ilk çalışma Richard Bell'e aitti.¹⁶ Son yıllarda İslâm'ın doğuşu için radikal yeni bağlamaştırmalar bulmak için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimler, ilk dönem İslam tarihinin maruz kaldığı genel bir huzursuzluk göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Ignaz Goldziher, J. Schacht, A. Noth ve diğerleri tarafından yapılan çalışmalara kadar tartışmasız bir gerçek olarak kalan, İslâm tarih yazıcılığının kendini tekrar etmesi, İslâmî geleneğin aslında taraflı ve hatta çelişkili olan erken dönem rivayetlerini uyumlu hale getirme ve basitleştirme eğiliminde olduğunu göstermiştir. İslâm tarihinin güvenilirliği bu akademisyenler tarafından sarsıldı, bu akademisyenlerin 1970'lerden beri yaptıkları çalışmalar, 7. yüzyıldaki olayların düzeltilmesi görüşüne yol açtı. Bu tashihçi çalışmaları, İslâm'ın geleneksel tarihin iddia ettiği ortamdaki farklı bir şekilde geliştiğini kabul eden başta J. Wansbrough olmak üzere P. Crone ve M. Cook¹⁷ tarafından temsil edilmiştir. Wansbrough'a göre Kur'an'daki polemik tarzda birçok pasaj, metnin Hıristiyanlığa (ve Yahudilik) dair bir çevrede doğduğunu göstermektedir. Onun kabulüne göre nihai şeklini 9. yüzyılda alan, bugün tedricen gelişme gösteren Kur'an metninin gerçek ortamı bu tutucu çevredir. Ayrıca Crone ve Cook, vücuda gelmekte olan İslâm'ı, Arap yarımadasından Büyük Suriye ve Irak'a taşımaktadır. Onların çalışmaları gayr-ı Müslim edebî kaynakların ve gerçekte sınırlı arkeolojik kanıtların kulla-

¹⁶ R. Bell, *The origin of Islam in its Christian environment*, Edinburgh, 1926. Diğerlerinin yanı sıra, Hıristiyanlığın Arabistan'da yayılması ile ilgili I. Shadîd tarafından bir dizi çalışmalar yapılmıştır: *Byzantium and the Arabs in the fourth century*, Washington DC, 1984; *Byzantium and the Arabs in the fifth century*, Washington DC, 1989; *Byzantium and the Arabs in the sixth century*, 3 vols, Washington DC, 1995-2002 (in progress); 'Islam and Oriens Christianus', in E. Grypeou et al. (eds), *The encounter of eastern Christianity with early Islam*, Leiden, 2006. Ayrıca bakınız. J. S. Trimmingham, *Christianity among the Arabs in pre-Islamic times*, London, 1979; R. Hoyland, *Arabia and the Arabs from the Bronze Age to the coming of Islam*, London, 2001; J. Retsö, *The Arabs in Antiquity*, London, 2003; T. Hainthaler, *Christliche Araber vor dem Islam*, Louvain, 2007. Yahudilik ortamı/bağlamı hakkında bakınız. G. D. Newby, *A history of the Jews of Arabia*, Columbia SC, 1988, and M. Lecker, *Muslims, Jews and pagans. Studies on early Islamic Medina*, Leiden, 1995. Kur'an'daki Yahudilik etkisi için bakınız. A. Katsch, *Judaism in Islam*, New York, 1954 ve C. C. Torrey, *Jewish foundations of Islam*, New York, 1967.

¹⁷ J. Wansbrough, *Qur'anic studies. Sources and methods of scriptural interpretation*, Oxford, 1977; J. Wansbrough, *The sectarian milieu. Content and composition of Islamic salvation history*, Oxford, 1978, reprinted, Amherst NY, 2006; P. Crone ve M. Cook, *Hagarism. The making of the Islamic world*, Cambridge, 1977. Wansbrough'un müzakeresi hakkında bakınız. (Makalelerinde) H. Berg (ed.), 'Islamic origins reconsidered: John Wansbrough and the study of early Islam', *Method and theory in the Study of Religion* 9/1 (special issue), 1997.

nılması üzerine kurulmuştur. Bu araştırmacıların kendi tezlerinin hem gücü ve hem de zayıflığı tam bir bakış açısı değişimi üzerine uzanıyor: Bu araştırmacılar, Müslüman edebi kaynakların tamamen güvenilirmez olduklarını ifade etmektedirler, onlar tarafsız ama yetersiz gayr-ı Müslim kaynaklara dönmektedirler.

G. Lüling 1960'larda Kur'an hakkında çalışmaya başladı. Onun temel iddiası, mevcut metnin hâlâ İslâm öncesi Hıristiyan ilahilerinin izlerini gösteren parşömenler olduğudur. Lüling, Kur'an'ın kısmen çakışan dört seviyeden oluştuğu görüşündedir. Bunlar, Hıristiyan ilahisinin beytine bağlı kalıntılar, Hz. Muhammed zamanında düzenlenen ve İslamlaştırılan benzer kısımlar, Hz. Muhammed zamanında yazılan İslâmî malzeme ve son olarak da önceki kısımların Hz. Muhammed sonrası yazımı. Bu son seviyeyi *rasm'a* [Arapça: *resmü'l-mushaf*] noktalama ve harekeleme olmadan yazılmış metin]¹⁸ bağlı kalmak suretiyle ya da aksanlar olmadan harekesiz olan ünsüz harfler formunda tespit etmiştir. Ancak bunu yaparken de, bu rasm tarafından dayatılan sınırlar içinde okumaları değiştirmek suretiyle bunu yapmıştır.¹⁹

Lüling, önceki bölümlerin bazı kısımlarını yeniden inşa etmek amacıyla, bugünkü şeklini anlamakta zorluk çekilen Kur'an metinlerini, Arapça yardımıyla tekrar tekrar okuyarak ve hatta Semitik köken anlamlarından yararlanarak önemli kelimelerin anlamlarını yeniden tanımlar, gerektiğinde sesli harfleri ve ayırıcı işaretleri ve rasm'den yeni manaları görmezden gelerek çözmeye çalışır. Bu sezgisel/buluşsal metod Hz. Muhammed'den yaklaşık yüzyıl kadar öncesine tarihlendirilen, sonraki katmanların altına gömülü Hıristiyan âyini metinlerinden bölümlere inandığını gösterir. Ayrıca o, Hz. Muhammed zamanında Arap yarımadasının ciddi anlamda Hıristiyanlaştığının, ancak bu Hıristiyan Arabistan izlerinin sonraları yok edildiğini iddia eder. İslâm öncesi Hıristiyan topluluk, teslisi kabul edenler

¹⁸ (ç.n.)

¹⁹ Onun özellikle şu eserine bakınız. *Über den Ur-Qur'an. Ansätze zur Rekonstruktion vorislamischer christlicher Strophenlieder im Qur'an*, Erlangen 1974; *Der christliche Kult an der vorislamischen Kaaba*, Erlangen, 1977; *Die Wiederentdeckung des Propheten Muhammad. Eine Kritik am "christlichen" Abendland*, Erlangen, 1981; *A challenge to Islam for reformation. The rediscovery and reliable reconstruction of a comprehensive pre-Islamic Christian hymnal hidden in the Koran under earliest Islamic reinterpretations*, Delhi, 2003, ve son eser ise Lüling'e ait değiştirilmiş son İngilizce versiyon, *Ur-Qur'an*.

ve inkâr edenler şeklinde ikiye bölünmüştür, Kur'an'da *müşriklere* yönelik referanslar (ortak koşanlar, genellikle bugünkü dinsizleri İma eder gibi anlaşılan) teslise inananları eleştirir gibi okunmalıdır. Ayrıca o, geleneğin pagan tanrı ve tanrıçalarını bir Hıristiyan azizler inancına ima şeklinde değerlendirir, bunların yanında Kur'an'da Necm suresi 19-21. ayetlerdeki Allah'ın üç kızını Bakire Meryem'in yerel bir tezahürü olarak tanımlar. İslâm öncesi kitabelerde yaygın bir şekilde bu tanrıçaların yakarmalarında Hıristiyan sembolizminin niçin kullanılmadığı sorusunu yöneltmedeki başarısızlığı, muhalif delili tartışmada isteksiz olduğunun bir göstergesidir ve bu da onun çalışmalarının güvenilirliğini azaltmaktadır.

Lüling'in çalışmaları akademik dünyada dikkate alındı; fakat sonuçları genel kabul görmeye yetmedi.²⁰ J. Azzi'nin Fransızcaya tercüme ettiği birtakım Arapça çalışmalar daha az dikkat çekti.²¹ Azzi, İslâm'ı Ebionitlerle ilişkilendirmeye çalıştı. Kısaca o, Varaka b. Nevfel'i Hz. Muhammed'i halefi olarak seçen Mekke'deki Ebionit²² bir topluluğun dinî lideri olarak görür. Azzi erken dönem İslâm ve Ebionitler²³ arasında bir bağ olduğu iddiasında bilimsel öncüllere sahip olmamasına rağmen, onun teorisi onun güvenilirliğini zedeleyen kaynakların seçici bir şekilde okunmasından dolayı sıkıntı çekiyor.

Y. D. Nevo kısmen J. Koren ile işbirliği ile daha bilimsel bir düzeyde İslâm'ın doğuşu ile ilgili köklü bir model önerdi. Onun ana tezi İslâm'ın, esas kısmının paganlardan kalma bir toplulukta, fakat

²⁰ Tarafgir fakat iyi niyetli bir eleştiri için bakınız. Ibn Rawandi (pseudonym), 'On Pre-Islamic Christian strophic te[x]ts in the Koran. A critical look at the work of Günter Lüling'in eserine eleştirel bir bakış için bakınız: Ibn Warraq, *What the Koran really says*, 653-710. Onun kitaplarının eleştirisi için bakınız. G. R. Hawting, *JSS* 27 (1982) 108-12, S. Günther, *Al-Qantara* 16 (1995) 485-89 ve M. Rodinson, *Der Islam* 54, (1977) 321-25.

²¹ Abu Musa I-Hariri (J. Azzi), *Nabil-rahma*, Beirut, 1990; *Qass wa-nabi*, Beirut, 1991; ve J. Azzi, *Le prêtre et le Prophète*, trans. from Arabic M.S. Garnier, Paris, 2001.

²² Ebionit kelimesi İbranice, "fakir, yoksul" gibi manalara gelmektedir. Ebionitler Yahudi kökenli, ilk Hıristiyanlardan bir zümredirler. Diğer Hıristiyan akımlardan en büyük farklılıkları İsa'nın ilahlılığını kabul etmemeleridir. Onlara göre İsa son peygamberdir.

²³ Bell, *Origin*; C. D. G. Müller, *Kirche und Mission unter den Arabern in vorislamischer Zeit*, Tübingen, 1967; M. P. Roncaglia, 'Éléments Ébionites et Elkésaites dans le Coran', *Proche-Orient Chrétien* 21 (1971) 101-26 ve Trimmingham, *Christianity*.

seçkin iktidarın tek tanrılı kökenle, Hıristiyan-Yahudi (*hanif*)²⁴ yolla geliştiği yönündeydi. Nevo'nun teorisi kısmen tartışmalı arkeolojik kanıtlar üzerine temellenir.²⁵

Onun 1999'daki monografında, G. R. Hawting *şirk*, ortak koşma, putperestlik gibi terimleri de ele alır.²⁶ Hawting de Lüling gibi, fakat daha sağlam bir filolojik zeminde, bu terimin kullanılmasının altında tek tanrılı tartışmaların yer aldığını kabul eder, Lüling'in aksine o bunu Hicazlı bir çevreden ziyade Mezopotamyalı bir çevreye konuşturur.²⁷ Onun ana fikri şudur: *şirk* ve *müşrik* terimleri aslında monoteist kimselere karşı tartışmalı bir şekilde kullanılıyordu; ancak sonraları çok tanrılı kimselere yapılan göndermeler olarak yanlış anlaşıldı ve tüm bunların Arap yarımadası üzerinde gerçekleştiği şeklinde yeniden yorumlandı. Hawting'in kitabı onun temel teorisini kabul etmeyenler için bile iyi belgelenmiş ve algılaması güçlü fikirlerle doludur.

Azzi ve Lüling'e benzer tarzda Kur'an üzerine heyecan verici yeni çalışma yapan kişi takma adıyla C. Luxenberg'dir.²⁸ Luxenberg,²⁹ amacının Kur'an'daki belirsiz pasajları açıklığa kavuşturmak olduğunu ifade eder. Bunu, ilk olarak Taberî'nin klasik/rivayet tefsirine ve *Lisânü'l-Arab* adlı sözlüğe atıfta bulunarak yapar. Ardından Suriye-Aramice dilindeki eş sesli kökleri inceler. Eğer bunlar ışık tutmazsa o, ayırıcı (vurgu vb) işaretlerini değiştirerek Arapça için uygun bir anlam bulmaya çalışır ve gerekirse tekrar köklerin Suriye-Aramice olasılığına bakardı. Eğer bu da başarısız olursa, Arapça

²⁴ Hanif bir Kur'an kavramı olarak tanımlandığında protesto eden, dosdoğru olan, doğruya yönelen, doğruyu arayan anlamı taşır ve ilk kez Hz. İbrahim için kullanılmıştır. İslâm kaynaklarında Kur'an'ın gelişinden önce tek tanrı inancını taşıyan kişiler hanif olarak adlandırılmaktadır. (ç.n.)

²⁵ Bakınız. Y. D. Nevo ve J. Koren, 'Methodological approaches to Islamic studies', *Der Islam* 68 (1991) 87-107; Y. D. Nevo, 'Towards a prehistory of Islam', *JSAI* 17 (1994) 108-41; ve Y. D. Nevo ve J. Koren, *Crossroads to Islam. The origins of the Arab religion and the Arab state*, Amherst NY, 2003.

²⁶ G. R. Hawting, *The idea of idolatry and the emergence of Islam. From polemic to history*, Cambridge, 1999.

²⁷ P. Crone, *Meccan trade and the rise of Islam*, Oxford, 1987. Bu eser İslâm öncesi ve erken dönemde Mekke'nin oynadığı rolün öneminin tekrar değerlendirilmesinin gerekliliğini göstermektedir.

²⁸ C. Luxenberg, *Die Syro-Aramäische Lesart des Koran. Ein Beitrag zur Entschlüsselung der Koransprache*, Berlin, 2000, Köthen, 2007. İngilizce baskısı: *Die Syro-Aramaic reading of the Koran. A contribution to the decoding of the language of the Koran*, Köthen, 2007.

²⁹ Luxenberg, *Lesart*, pp. 23-30

'omurga/dil ardı'nı Suriye-Aramicesine tercüme eder, bu amaçla klasik Süryanice sözlükleri inceler ve son çare olarak da mesela Süryanice karakterle yazılan Arapçadaki Karshûnî gibi yanlış okunan Arapça yazımını dikkate almaya çalışır. Bu metotlara göre Kur'an'ın hemen hemen her pasajı yeni yorumlara açıktır. Semantik diziler açısından hem Arapça hem de Suriye-Aramicesi menşei oldukça önemlidir ve benzer görünümlü sessiz harfleri göz önüne alındığında, aksanlar olmaksızın, herhangi bir Arapça kelime, metne tatmin edici bir anlam kazandıracak şekilde, kolaylıkla Süryanice olarak okunabilir. Kitap, Müslüman-Hıristiyan polemikleri çerçevesinde daha iyi tartışılacaktır.³⁰

Kur'an çalışmalarının bugünkü durumu bir anlamda postmodern'dir. 1970'lerdeki ilk şok sonrası, geleneksel kaynaklara her zaman güvenilemeyeceğinin farkına varıldığında, bilim dünyası İslâmî olmayan kaynaklara, arkeolojik kanıtlara ve dilbilimsel analizlere yönelerek yeni bir imaj oluşturmaya başladı. Oldukça heyecan verici bu girişimlerin başarısız olduğu aşikârdır. İhtimal dışı ve kabul edilemez durumlar ortadan kaldırıldığında ve geleneksel tarih bağımsız kaynaklarla test edildiğinde ortaya yeni bir resmin çıkacağı açıktır.

Belki de üzerinde en az çalışılan kaynak grubu, şaşırtıcı bir şekilde, dinî ve tarihi olmayan yapıdaki Arapça metinlerdir, özellikle şiirdir. Şiir, doğruluk ve tarihlendirme ile ilgili bizatihi ciddi problemleri olan; fakat dinî önyargılardan geniş ölçüde arındırılmış bir kaynaktır. Bu malzemenin bir kısmının kullanımı başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir;³¹ ancak İslâm öncesi ve erken Emevi dönemi şiiri arasında sistematik bir karşılaştırma ve Kur'an'ın [bizzat kendisi], hiç şüphesiz Kur'an metninin otantikliği ve onun Hıristiyan çevresi, İslâm öncesi

³⁰ Luxenberg ve taraftarları tarafından hepsi de Berlin'de basılan toplam üç makale yayınladı. C. Burgmer (ed.), *Streit um den Koran. Die Luxenberg-Debatte: Standpunkte und Hintergründe*, 2004, 2007; K.-H. Ohlig ve G.-R. Puin (eds), *Die dunklen Anfänge. Neue Forschungen zur Entstehung und frühen Geschichte des Islam*, 2005 ve K.-H. Ohlig (ed.), *Der frühe Islam. Eine historisch-kritische Rekonstruktion anhand zeitgenössischer Quellen*, 2007. Onun çalışmasının eleştirel değerlendirmesi için bakınız. *Journal of Qur'anic Studies* 5 (2003) 92-97 (F. de Blois); *Arabica* 50 (2003) 381-93 (C. Gilliot); *JSAI* 28 (2003) 377-80 (S. Hopkins); *Critique: Revue générale des publications françaises et étrangères* 671 (2003) 232-51 (R. Brague).

³¹ Bakınız. P. Crone ve M. Hinds, *God's Caliph. Religious authority in the first centuries of Islam*, Cambridge, 1986.

Arap yarımadasındaki Hıristiyan yayılımıyla ilgili teorileri ya doğrulayacak ya da çürütecektir.³²

³² Dini konularla oldukça yakın ilişkisi bulunan Ümeyye b. Ebi's-Salt gibi şairler, en azından bağımsız kaynakları oluşturmaktadır. Hatta el-Hansa gibi bir kadın şair bile ayrıntılı bir inceleme yapılmaya değerdir.

Christians and Christianity in the Qur'an

Citation / ©- Anttila, J. H. (2017). Christians and Christianity in the Qur'an, translate: Ertuğrul Döner, Kübra Güngör, Fatmanur Yorgan, Sümeyye Zorlu, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity*, 17 (2), 353-365.

Abstract- *In this study,, information about presence of Judaism/Jewish communities and Christianity/Christian communities in the Arabic Peninsula during the period when Qur'an was revealed are presented, some other findings about the relationship between the People of the Book and Muslims, references to Christians and history of Christianity/Christians in Qur'an are also mentioned. It is stated that some concepts such as "Naşārā" for Christians, "Hūd" or "Yahūd" for Jews, "al-Masīḥ" for Jesus, "Ahl al-İnjīl" to identify Christians, "al-ḥawāriyyūn" for the apostles of Jesus, "ḥanīf " in order to emphasize the Abrahamic monotheism are used in Qur'an. We have tried to make comparison of these words with the semitic languages. It is expressed that serious works have been made on the origin of the Qur'an, the structure of the text, and Muhammad's (pbuh) life especially after the 19th century. Some claims are made about the structure of Christianity in Arabia, the Christian people and the sources of them. In this context, for the re-evaluation of some ideas about the Qur'an and Islamic history through a number of concepts and narrations such as Jesus's life, Mary, Seven Sleepers, Mushaf, jizya, and shirk, some modern Western researchers' ideas and works are especially included.*

Keywords- *Qur'an, Islam, Judaism, Christianity*